

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ

Катедра „Счетоводна отчетност”

ИВАН НИКОЛАЕВ СЪБЕВ

***УСЪВЪРШЕНСТВАНИЯ В СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРОМИШЛЕНИТЕ
ПРЕДПРИЯТИЯ***

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

*на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен
„доктор“ по докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и
анализ на стопанската дейност (счетоводство)“*

Научен ръководител:

доц. д-р Иван Йорданов Андреев

Свищов

2017

Дисертационният труд се състои от 251 страници, от които титулна и съдържание – 3 страници; увод – 5 страници; основен текст (три глави) – 236 страници и заключение – 4 страници. Библиографията е в обем от 8 страници и обхваща в това число литературни, нормативни и онлайн източници – 189 на брой. В основния текст на дисертационния труд са включени 17 броя таблици и 9 броя фигури. Приложенията са 11 на брой.

Авторът на дисертационния труд е редовен докторант в катедра „Счетоводна отчетност“ към факултет „Стопанска отчетност“ при Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита по реда на Закона за развитие на академичния състав в Република България пред научно жури от катедра „Счетоводна отчетност“ към факултет „Стопанска отчетност“ при Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 26.02.2018 г. от 11:00 часа в Заседателната зала на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

Материалите по защитата са на разположение на заинтересованите лица в отдел „Докторантура и академично развитие“ при Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

І. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата на дисертационния труд

Избраната тема на дисертационното изследване е значима за счетоводната теория и практика. **Актуалността** се обуславя от необходимостта от научно изясняване и решаване на проблеми с практикоприложен характер относно счетоводното отчитане на формираните приходи от дейността на промишлените предприятия. Аргументите за това се систематизират в следните насоки:

а) създаваната счетоводна информация за приходите от дейността е с определящо значение за рационалното управление на икономическите субекти с цел определяне на бъдещи тенденции в тяхната динамика;

б) новите подходи, принципи и критерии за признаване и оценяване на приходите от дейността, заложи в новия МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*, определят широк кръг промени при счетоводното отчитане;

в) независимо от постиженията на редица утвърдени учени и практики в областта на изследваната тематика, в нашата страна липсва цялостна разработка, свързана с усъвършенствания в счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия.

Посочените аргументи са основание за избора на настоящата тема, обект на изследване, която се оценява като област с висока степен на сложност и значимост за счетоводната теория и практика. От тази гледна точка проблемите при счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия обосновават **актуалността на избраната тема** за дисертационно изследване.

2. Цел и задачи на дисертационния труд

Основната цел на дисертационния труд е, чрез теоретично изследване на същността и функционалното проявление на приходите от дейността на промишлените предприятия и чрез проучване на емпирика, да се разкрият и очертаят практикоприложните възможности за усъвършенстване на счетоводното им отчитане.

Реализацията на дефинираната цел се осъществява чрез решаването на следните научни **задачи**:

- Изследване на същността и функционалното проявление на приходите и открояване на специфичните им особености като отчетен обект и елемент на финансовите отчети.
- Очертаване на съществуващите проблеми, свързани с признаването, оценяването и счетоводното отчитане на приходите от дейността, и предлагане на конкретни насоки за тяхното решаване и отстраняване.
- Аргументирано представяне на възможности за оптимизиране и усъвършенстване на отчетния процес в изследваните предприятия.
- Апробиране на практикоприложен модел за оценка дейността на промишлените предприятия, базиран на система от показатели за метрифициране на приходите и за емпирично изследване.

3. Обект и предмет на научното изследване

Обект на научно изследване в дисертационния труд са съществуващите проблеми при счетоводното признаване, оценяване и отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия.

Предмет на изследването са възможностите за усъвършенствания на счетоводното отчитане на приходите от дейността с оглед използване на разработената методика и критерии на счетоводството като информационна система.

4. Изследователска теза

В резултат на конструираните обект, предмет, цел и задачи на дисертационния труд е дефинирана и **научноизследователската теза**, която се защитава в изследването: чрез разкриване на несъответствия между нормативните изисквания и отчитането на приходите в изследваните предприятия аргументирано се предлагат възможности за усъвършенстване и оптимизиране на счетоводното им интерпретиране. В резултат на това се подобрява отчетният процес на посочените обекти, свързан с осъществяваната от тях стопанска дейност, което повишава качеството на формулираните рационални управленски решения.

5. Методология на изследването

Методологическата основа на дисертационния труд се реализира чрез прилагане на общонаучните подходи и методи за научни изследвания. Съдържанието на настоящата разработка е подчинено на диалектическия метод на познанието. Използваният инструментариум в процеса на научното изследване включва – историческия, системния и структурния подход, сравнителния метод, анализ и синтез. Прилагат се и емпиричните методи – индукция и дедукция, наблюдение, описание и графическо изобразяване.

Практическите изследвания са проведени в „Подемкран“ АД – гр. Габрово, „Балканско ехо“ ЕООД – с. Кръвеник и „Складова техника“ АД – гр. Горна Оряховица, с предмет на дейност както производство на подемно-транспортни съоръжения, кранове и кранови компоненти и резервни части за тях, така и сервизна дейност и търговия в страната и чужбина.

6. Ограничителни условия в обхвата на изследването

Поради широкия обхват на изследваната проблематика и предвид така формулираните цел и задачи настоящият дисертационен труд е разработен при следните **ограничения**:

- Акцентираща се главно върху особеностите при признаването, оценяването и счетоводното отчитане на приходите от оперативна дейност на машиностроителните предприятия.
- Изводите, обобщенията и препоръките за усъвършенстване на счетоводното отчитане на приходите са направени, без да се вземат предвид финансовите приходи. Включването на такъв тип информация може да се използва като допълнение към очертаната тематика и извършването на сравнителен анализ.
- Изследваните предприятия прилагат само разпоредбите на Международните счетоводни стандарти като база за изготвяне на финансовите си отчети.

Научната разработка дава отговор на някои дискуссионни въпроси, свързани със счетоводното отчитане на приходите от дейността на

машиностроителните предприятия, като не претендира за изчерпателност по отношение на очертаната тематика.

Изследването на проблематиката е съобразено с постановките на действащи законови и подзаконови нормативни актове на Република България и специализирана литература, публикувани към 30.09.2017 г.

7. Аprobация

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Счетоводна отчетност“ към факултет „Стопанска отчетност“ при Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

Отделни части от него са публикувани в специализирани научни издания. Основните авторски идеи са докладвани на докторантски сесии и конференции с национално и международно участие.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структурата на дисертационния труд следва възприетия от автора изследователски подход и е подчинена на дефинираните цел и задачи на изследването.

Дисертационният труд е в обем от 251 стандартни страници, които включват титулна страница, увод, изложение, обособено в три глави, заключение и библиография. В основния текст са включени 17 броя таблици и 9 броя фигури. В края на изследването се прилагат 11 броя приложения.

В съдържателно отношение дисертационният труд е структуриран в следните части:

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА. ПРИХОДИТЕ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРОМИШЛЕНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ КАТО ОБЕКТ НА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ

1.1. Особености на промишлената дейност като предпоставка за формирането на приходи

1.2. Характеристика и функционално проявление на приходите от дейността

1.3. Класификация и систематизиране на приходите от дейността на промишлените предприятия за целите на счетоводното им отчитане

1.4. Системен подход към счетоводното интерпретиране на приходите от дейността на промишлените предприятия

ГЛАВА ВТОРА. СЧЕТОВОДСТВОТО – СИСТЕМА ЗА ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРОМИШЛЕНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

2.1. Критичен анализ на приложимите счетоводни стандарти за отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия

2.2. Счетоводното бюджетиране на приходите от дейността – инструментариум за тяхното ефективно управление

2.3. Организационно-методични аспекти по отношение признаването, оценяването и счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия

2.4. Възможности за оптимизиране текущото счетоводно отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия

2.5. Отчетът за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход – информационна база за анализ на резултатите от дейността на предприятието

ГЛАВА ТРЕТА. СЧЕТОВОДЕН АНАЛИЗ НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРОМИШЛЕНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

3.1. Същност и инструментариум на счетоводния анализ

3.2. Практикоприложни аспекти на счетоводния анализ на приходите от дейността на промишлените предприятия

3.2.1. Счетоводен сравнителен анализ на приходите от дейността на промишлените предприятия

3.2.2. Счетоводен структурен анализ на приходите от дейността на промишлените предприятия

3.3. Система от показатели за метрифициране на ефективността и рентабилността на приходите от дейността на промишлените предприятия

3.4. Стойностно-базиран модел за оценка дейността на промишлените предприятия

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. СЪДЪРЖАНИЕ И РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

ВЪВЕДЕНИЕ

В уводната част на дисертационния труд е обоснована актуалността на темата, свързана с възможностите за усъвършенствания в счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия. Посочена е степента на разработеност на изследваната тематика. Формулирани са обектът и предметът на изследването. Дефинирани са целта и задачите на дисертацията. Представена е защитаваната научноизследователска теза. Очертани са използваните методи за научно изследване, както и ограничителните условия при разработване на темата.

ГЛАВА ПЪРВА. ПРИХОДИТЕ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРОМИШЛЕНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ КАТО ОБЕКТ НА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ

В *параграф 1.1. Особености на промишлената дейност като предпоставка за формирането на приходи* са представени същностните характеристики на промишлеността и организационните ѝ аспекти като индикатор за нейното водещо значение в научно-техническия прогрес и производствен напредък в сектора икономика.

Обект на изследване в настоящата разработка е преработващата промишленост, която е част от вторичния сектор на икономиката. Основната задача на счетоводното отчитане на производствения процес в промишлените предприятия е, достоверно да се отразят всички разходи, да се систематизират

измененията в състава и в източниците на средства и вярно и точно да се калкулира себестойността на готовата продукция.

Съпоставянето на определени приходи с разходи, в хода на дейността на промишлените предприятия, разкрива възможността за установяване на финансовия резултат, съответно печалба или загуба. Активното управление на процеса по реализиране на приходи осигурява финансово равновесие и стабилност в предприятието, необходими за постигане на максимална доходност в хода на стопанската дейност.

Акцентът в настоящия параграф е насочен към отрасъл машиностроене. Той е един от водещите в промишленото производство и структуроопределящ за системата на обществения възпроизводствен процес.

Настоящото изследване има за цел открояване и анализиране на организационните особености на дейността на предприятията за производство на машини и оборудване с общо и специално предназначение. Предприятията, обект на изследване в настоящия дисертационен труд, се отнасят към подотрасъл транспортно машиностроене и по-конкретно производство на подемно-транспортни машини (въжени и верижни електротелфери, кари, кранове, кранови компоненти и резервни части за тях).

В изложението на параграфа са анализирани негативните тенденции през последните години в подемно-транспортното машиностроене, като са очертани предпоставките за увеличаване размера на генерираните приходи.

Извършеният в настоящия параграф анализ на организационните аспекти на промишлената дейност и в частност на подемно-транспортното машиностроене, свързани с формирането на приходите, доказва необходимостта от обективно изследване, вярно и точно представяне на счетоводната информация и реална преценка на постигнатите резултати от

осъществяваната дейност. Достигането на конкурентни позиции на пазара е невъзможно без добър мениджърски екип, който да поддържа и разширява пазарните отношения на предприятието в стремежа към постигане на стабилни финансови резултати.

В *параграф 1.2. Характеристика и функционално проявление на приходите от дейността* са очертани ролята и значението на приходите като обект на счетоводно отчитане. От гледна точка на отчетния процес разглеждането на приходите от дейността обуславя необходимостта от изясняване същността на понятието „приходи”. Анализирани в научното изследване теоретични постановки и очертаните особености на приходите позволяват да се формулира изводът, че **те са практически значима икономическа категория, създадена в хода на обичайната дейност на предприятието, която увеличава икономическата изгода и способства за неговото оптимално управление. Приходите са основен измерител на постигнатия резултат от дейността на стопанските субекти и оказват съществено влияние върху финансовата структура на предприятието.**

От анализирани в настоящия параграф становища на отделните автори и изведените същностни характеристики на понятията „доход“ и „приход“ се очертават следните основни зависимости между тях:

а) доходите включват както приходите, така и неразпределената печалба. Те са изразената в пари равностойност на продуктите (стоки и услуги), която получава икономическият субект от един постоянен и определен източник, докато приходите се създават в хода на обичайната дейност на предприятието и се формират от всички източници, независимо дали са редовни или случайни;

б) доходите, изразени като резултатна величина, представляват разликата между постъпленията от дадена сделка и използваните ресурси през отчетния период за нейната реализация, докато приходите са постъпленията от активи от определена сделка;

в) приходът е по-голям от дохода с онази парична част, която се използва за покриване на извършените разходи.

Систематизираните и анализирани теоретични постановки, свързани с функционалната съдържателност и проявление на приходите от дейността, представени от различни автори мнения, позволяват формулиране на следните по-важни изводи:

Първо. Приходите са основен обект на счетоводно отчитане, оказващ съществено влияние върху финансовата структура на предприятието.

Второ. Приходите са стойностен показател с обобщаващо значение за ефективността от дейността на предприятието.

Трето. Приходите са измерител на генерираните доходи и тяхното формиране и използване способства осъществяването на стопанската дейност от предприятието.

Четвърто. Активното управление на приходите е базов компонент от мениджмънта на предприятието, намаляващо потенциалния риск от неплатежоспособност чрез осигуряване на необходимите парични средства.

Настоящият параграф систематизира теоретичната същност и функционалното проявление на приходите от дейността. Те способстват за осъществяването на икономическата дейност от предприятието и практически измерват финансовото му състояние и стабилност. Съвременните икономически условия определят необходимостта от оптимизиране и

ефективно управление на процеса по генериране на приходи. Това оказва решаващо значение за успеха на предприятието при предоставянето на нужната информация на потребителите на финансови отчети, при вземане на правилните и рационалните управленски решения.

В параграф 1.3. Класификация и систематизиране на приходите от дейността на промишлените предприятия за целите на счетоводното им отчитане вниманието е насочено към класификацията на приходите според различни по своята същност признаци. Акцентът е поставен основно върху приходите от дейността на предприятието.

Представените различни авторови становища в настоящия параграф позволяват очертаване на следния извод: **класифицирането на приходите от оперативна дейност е основополагащо за стойностното измерване и качественото характеризирание на финансовите резултати през отчетния период. Класификационните признаци са изведени от предварително поставени цели в областта, към която е насочено научното изследване, с оглед решаване на съответни задачи от стопанските субекти.**

Въз основа на практикоприложните аспекти за дейността на машиностроителните предприятия и проведените изследвания в тях се разграничават различни класификационни признаци, според които се определят отделните видове приходи. Те позволяват очертаване на следния извод: **класификациите способстват за решаването на конкретни отчетни задачи и анализирането на специфични особености в процеса на генериране на приходите. Те изясняват тяхното проявление и изследват влиянието им върху финансовото състояние на икономическите субекти. На база на осъществяваните стопански операции и процеси, свързани с дейността на предприятията, класификационното систематизиране**

предоставя възможности за усъвършенстване на синтетичното и аналитичното счетоводно отчитане на приходите.

В параграф 1.4. Системен подход към счетоводното интерпретиране на приходите от дейността на промишлените предприятия се представят както ролята и значението на основните принципи на системността, така и проявлението на системния подход за изследване счетоводното интерпретиране на признаването, оценяването и отчитането на приходите от дейността на предприятието.

От анализиранияте теоретични становища на отделните автори в настоящия параграф може да се формулира изводът, че **определенията на понятието „система” са съставени от взаимно свързани елементи, задължително съвместими един с друг и непрекъснато взаимодействащи помежду си. Счетоводната система изследва цялостната дейност на предприятието и получените резултати от нея, като отразява имущественото и финансовото му състояние. Следователно основното качество на всяка конкретна система е нейната цялостност.**

Изследването на характеристиките и функционалното проявление на счетоводните системи определят значението на количествено-стойностните данни за съществуването на съответните стопански операции и процеси, измерени чрез конкретни показатели. Счетоводната информация от системите е използвана за анализ на дейността на предприятието и има пряко отношение към информационното осигуряване на потребителите.

Проявата на системния подход в счетоводството се базира на основата на неговите принципи и методични действия. При насоките за практическо изследване на счетоводното отчитане на приходите от дейността на машиностроителните предприятия, чрез прилагане на системния подход, се

проявяват част от основните принципи на системността: цялостност, обективност, свързаност, динамичност, единство на причина и следствие, йерархичност и съподчиненост, обратна връзка. Те се извеждат от общите и конкретните прояви на системния подход в счетоводната дейност.

Анализираните признаци на счетоводството са обвързани и предоставят възможности за създаване на ефективна система, изучаваща счетоводната практика, в стремежа към нейното усъвършенстване и кумулиране на нови знания в дългосрочен план. Системният подход към счетоводно интерпретиране на приходите от дейността включва детайлизирано изследване и анализ на признаването, оценяването и отчитането на отделните продажби; идентифицирането на сделките и оповестяването им във финансовите отчети. Прилагането на системния подход е насочено към осигуряване на финансова стабилност в хода на осъществяваната дейност на предприятието чрез разкриване на възможности за текущо, периодично, надеждно и достоверно регистриране и обобщаване на счетоводната информация.

ГЛАВА ВТОРА. СЧЕТОВОДСТВОТО – СИСТЕМА ЗА ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРОМИШЛЕНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Параграф 2.1. Критичен анализ на приложимите счетоводни стандарти за отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия представя задълбочен сравнителен анализ на постановките в приложимите счетоводни стандарти за отчитане на приходите от дейността в изследваните машиностроителни предприятия. Акцентът е поставен върху създаването на текуща и периодична счетоводна информация за генерираните

приходи като едни от основните елементи на финансовите отчети. Очертаването на практикоприложните проблеми, произтичащи от методиката и критериите за признаване на приходите от договори с клиенти, и извършването на критичен анализ са предпоставка за подобряване на счетоводното им отчитане.

С цел постигане на всеобхватен и детайлизиран критичен анализ в настоящия параграф е извършена съпоставка между сега действащите – СС 18 *Приходи*, МСС 18 *Приходи* и предстоящия да влезе в сила МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*. Новият стандарт установява цялостна рамка за определяне на основните въпроси при признаването на приходите, като премахва несъответствията и слабостите от предишните изисквания. По този начин се преодоляват част от съществуващите проблеми в практиката, като се осигурява по-полезна информация за потребителите на финансови отчети и се подобряват изискванията, свързани с оповестяванията.

В изложението на настоящия параграф е приоритетно очертаването на петте основни етапа на МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*, които всяко предприятие следва да прилага последователно при признаване на приходите, а именно (МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*, 2016):

- а) идентифициране на договора с клиента;
- б) идентифициране на задължения за изпълнение;
- в) определяне на цената на сделката (договорното възнаграждение);
- г) разпределение на цената на сделката към задълженията за изпълнение в договора;
- д) признаване на приходите, когато предприятието удовлетвори задължението за изпълнение.

От представения критичен анализ в настоящия параграф и съпоставката на различията между сега действащите национални и международни стандарти и предстоящия да влезе в сила МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти* могат да се обобщят следните промени при признаването и счетоводното отчитане на приходите, прилагайки постановките на новия стандарт:

Първо. Въвежда се разбираем петстепенен модел, който обхваща и конкретизира цялостния процес на признаване на приходите.

Второ. Премахват се специфични насоки и се въвежда нов завършен модел с основополагащи принципи и цели. Той се влияе от професионалната преценка и има съществено значение в процеса на определяне кога и как отчитащото предприятие прехвърля контрола над стоките или услугите на клиента. МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти* добавя изисквания към определянето на момента, в който контролът се счита за прехвърлен. Такива липсват в счетоводните стандарти, което затруднява практикуващите.

Трето. Акцентираща се върху икономическата същност на сделката, при която приходът се признава на определени етапи, в които предприятието прехвърля контрола върху клиента и признава част от полагащия се приход. Посочва се технологията за признаване на приходите, която включва насоки за сегментиране и комбиниране на отделни договори и договорни компоненти. В този контекст се премахват съществуващите пропуски, неясноти и несъответствия в сега действащите счетоводни стандарти.

Четвърто. Включват се нови критерии за определяне признаването на приходите към определен момент или в течение на времето, когато предприятието удовлетвори задължението за изпълнение.

В параграф 2.2. Счетоводното бюджетиране на приходите от дейността – инструментариум за тяхното ефективно управление акцентът е поставен върху ролята и значението на бюджетирането на приходите като основен елемент от системата за ефективно управление, който количествено и стойностно представя прогнозите и планове за перспективите за развитие на предприятието. Вниманието е насочено към интегриране на счетоводното бюджетиране в практиката като съвкупност от действия по съставянето на бизнес план за оперативната и финансовата дейност за бъдещ отчетен период.

В изложението на настоящия параграф са анализирани становища на отделни наши и чуждестранни автори по отношение на същността и функционалното проявление на бюджетирането на приходите от дейността. Аргументирано са очертани и връзките между бюджетирането и счетоводството, които имат за цел постигане на информационно обслужване, генерирано от достоверна счетоводна информация. Това осигурява на управленските органи полезно и ценно осведомяване, необходимо за ефективното ръководене дейността на предприятието.

Определяща роля за цялостната дейност и функциониране на икономическите субекти притежава съставянето на бюджет на приходите. Той е съществен етап от процеса на бюджетиране дейността на машиностроителните предприятия и разкрива възможности за увеличаване размера на генерираните приходи. В настоящия параграф вариантното решение за максимализиране на печалбите е разработването на бюджет (план) на продажбите за точно фиксиран времеви период (обикновено една година).

Очертаните в настоящото изложение теоретични постановки, свързани със същностната характеристика и функционалната съдържателност на счетоводното бюджетиране на приходите от дейността, представени от различни автори съждения, позволяват формулирането на следните по-важни изводи и констатации:

Първо. Счетоводното бюджетиране предполага изграждане на балансираща система за определяне и планиране на текущите и бъдещите постъпления на парични средства, синхронизирани във времето, с цел осигуряване платежоспособност на предприятието.

Второ. Рационалното използване на счетоводната информация при бюджетирането е основен инструмент за усъвършенстване на управлението на всяко предприятие. Внедряването на счетоводното бюджетиране в практиката е предпоставка за успешното развитие и ефективното ръководене на оперативната и финансовата дейност през отчетния период.

Трето. Посредством бюджетирането се съставят финансови и производствени прогнози и планове, способстващи за осъществяването на ефективен контрол върху счетоводното отчитане на приходите от дейността.

В параграф 2.3. Организационно-методични аспекти по отношение признаването, оценяването и счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия е извършен подробен анализ на организационно-методичните аспекти на счетоводството по отношение признаването, оценяването и отчитането на приходите от дейността. Обосновано са очертани възможностите за систематизиране теоретичната същност, ролята и функционалното проявление на счетоводната политика в изследваните предприятия.

В изложението на настоящия параграф са представени значимите проблеми при признаването, оценяването и счетоводното отчитане на приходите от дейността на машиностроителните предприятия. Въз основа на това са предложени възможности за оптимизиране и усъвършенстване на тези процеси на база извършените практически проучвания в изследваните предприятия. Акцентът попада върху детайлното и всеобхватно анализиране на отделните условия и критерии при признаването, оценяването и отчитането на приходите, съгласно разпоредбите на сега действащите национални и международни счетоводни стандарти. Вследствие на това са оформени изводи и препоръки, които биха били полезни за счетоводната практика при вземане на оптимални и ефективни управленски решения.

В резултат на анализиранияте различни авторови становища, нормативните постановки на действащите счетоводни стандарти и проведените практически проучвания в изследваните предприятия, свързани с моделиране на счетоводната политика по отношение признаването, оценяването и отчитането на приходите от дейността, настоящото изследване позволява да се формулират следните основни изводи и констатации:

Първо. Представената същностна характеристика на организационно-методичните аспекти по отношение признаването, оценяването и счетоводното отчитане на приходите от дейността способства за осъществяването на икономическата дейност и за вярното и честно представяне на счетоводния резултат и финансовото състояние на предприятията.

Второ. Предприятията изпитват затруднения при определяне на приложимия стандарт, породени от неясни и неточни изисквания и разпоредби в него. Това води до нарушаване на счетоводните принципи, а

оттам и признаване, оценяване и отчитане на приходите в неправилния размер и период.

Трето. На база представените процеси за признаване, оценяване и отчитане на приходите от дейността се апробират възможности за оптимизиране на тези процеси чрез разработване на новия стандарт МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*, необходим за елиминиране на различните счетоводни третираня, с цел формулиране на рационални и ефективни управленски решения.

Параграф 2.4. Възможности за оптимизиране текущото счетоводно отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия разкрива насоките за оптимизиране и усъвършенстване на отчетния процес на приходите от дейността на промишлените предприятия чрез конкретни предложения за допълнение на организацията и използването на подходящи аналитични сметки. В резултат на това може да се достигне необходимото ниво на счетоводно отчитане на стопанските операции и процеси, при което се предоставя достатъчно систематизирана, всеобхватна и обективна информация както за целите на изготвяне на финансовите отчети, така и за потребностите на ръководните и контролните органи.

Усъвършенстването на процеса по текущото счетоводно отчитане на приходите от дейността в настоящия параграф преминава през организиране и използване на подходяща структура от аналитични сметки, която да е приложима за предприятията от промишления сектор. Това е предпоставка за постигане на всеобхватна и достоверна счетоводна информация, която позволява систематизирано представяне на количествена и качествена определеност на отчетния процес в стопанските субекти. Получената информация от синтетичните и аналитичните сметки повишава

съдържателността и полезността при разработване на ефективен модел за счетоводно отчитане на приходите от дейността на предприятията.

Счетоводните данни за приходите от дейността са систематизирани в няколко сметки от гр. 70 *Приходи от дейността*. Към тях може да се дефинира различна аналитичност, която най-ефективно и правилно да отразява дейността на предприятието. За целта в изложението на настоящия параграф е предложено откриване на четирицифрени сметки към с/ка **701 Приходи от продажби на продукция**, с/ка **702 Приходи от продажби на стоки** и с/ка **703 Приходи от продажби на услуги**. С цел детайлизиране и по-всеобхватно представяне на създаваната информация от счетоводните сметки аргументирано са очертани възможности за обособяване към тях на отделни подгрупи. В резултат на това се оптимизират и усъвършенстват процесите по текущото счетоводно отчитане на приходите от дейността в промишлените предприятия.

Основополагащо значение за повишаване съдържателността и полезността на счетоводната информация в изложението на настоящия параграф притежава представената методика за признаване на приходите, заложена в постановките на предстоящия да влезе в сила МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*. Значим аспект за усъвършенстване счетоводното отчитане на приходите е идентифицирането на задълженията за изпълнение по отделните договори с клиентите. Съгласно постановките на МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти* се пояснява разделянето на отделните договорни задължения, които изрично се посочват във всеки договор.

Друга възможност за усъвършенстване счетоводното отчитане на приходите от дейността се разкрива относно съществуващите пропуски в

базата за разпределение на цената на сделката към задълженията за изпълнение в договора. В тази насока са отправени препоръки към предприятията за включване в цената на сделката част или целия размер на променливото възнаграждение, с вероятността, че при евентуално последващо разрешаване на несигурността не се очаква обрат в размера на генерираните приходи.

В настоящия параграф са очертани основните проблеми от теоретичен и практикоприложен характер относно счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия. Представени са аргументите за обособяване на отделните подгрупи към сметките от гр. 70 *Приходи от дейността*. Към всяка една от тях са предвидени счетоводни сметки, на чиято база са очертани и основните счетоводни записвания, свързани с усъвършенстване на счетоводното отчитане на приходите от дейността. Аргументирано са изведени научнообосновани предложения и конкретни насоки за оптимизиране на счетоводно-информационната система в изследваните предприятия с цел повишаване качеството на създавания счетоводен продукт и ефективно управление дейността на стопанските субекти.

В **параграф 2.5. Отчетът за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход – информационна база за анализ на резултатите от дейността на предприятието** са представени ролята и значението на Отчета за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход (Отчетът за всеобхватния доход) като база за анализ на резултатите от осъществяваната дейност на икономическите субекти. Очертани са основните качествени характеристики на предоставената информация във финансовите отчети, необходима както на потребителите така и при вземане на оптимални

управленски решения, относно финансовото състояние на предприятията, постигнатите резултати от дейността както и генерираните приходи през предходни отчетни периоди. Обхванати са изискванията, принципите и правилата за съставянето на Отчета за всеобхватния доход, регламентирани в МСС 1 *Представяне на финансови отчети* и неговия аналог СС 1 *Представяне на финансови отчети*. Практически са метрифицирани същността и значението на отделните форми за изготвяне на отчета.

Акцентът в настоящия параграф е поставен върху признаването и оценяването на счетоводните приходи и разходи с цел достоверно представяне и систематизиране на крайния финансов резултат – печалбата. Извършен е сравнителен анализ между двата подхода (концепции) за представяне на резултатите във финансовите отчети.

Анализирани са същностните характеристики и функционалното проявление на Отчета за всеобхватния доход, респективно Отчета за приходите и разходите, и на тази основа са очертани редица прилики и сходства при тяхната реализация. Като основни компоненти на Годишния финансов отчет те влияят върху размера на приходите и разходите и се метрифицират със следната практическа значимост:

Първо. Обобщават и сравняват резултатите от дейността на предприятието чрез всеобхватно и аналитично отразяване стойностните изменения в състава на реализираните приходи и извършените разходи през отчетния период.

Второ. Детайлно обхващат стопанските операции и процеси, осъществени през текущия и предходния отчетен период, с цел осигуряване на сравнителна и съпоставима счетоводна информация. Потребителите

детерминират необходимостта от нейното използване като основа за формулиране на ефективни и икономически обосновани управленски решения.

Трето. Отразяват способността на предприятията да създават условия за движението на парични средства, както и адекватна преценка за ефективността, полезна при оценяване на потенциалните промени в стопанските ресурси. Разкриват възможности пред предприятието за генериране на бъдещи приходи.

ГЛАВА ТРЕТА. СЧЕТОВОДЕН АНАЛИЗ НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРОМИШЛЕНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

В *параграф 3.1. Същност и инструментариум на счетоводния анализ* вниманието е насочено към основните акценти за същността и прилагания инструментариум на счетоводния анализ на приходите от дейността в промишлените предприятия. Анализирани са отделни дефиниции на понятието „анализ“. В посочения параграф от изследването акцентът е поставен върху очертаване на теоретичните и практикоприложните аспекти на „счетоводния анализ“. В теоретичен аспект понятието може да се дефинира като самостоятелно научно знание със собствен предмет и методи и практическа дейност, осъществявана чрез инструментариум от техники и показатели за изследване и анализиране на създаваната от счетоводството информация (Димитров, 2002, стр. 62). Практическото значение на „счетоводния анализ“ се подкрепя от тезата, че той представлява технически инструментариум от методи и подходи за съпоставяне и оценка на създадената от счетоводството текуща и периодична информация за предприятието, с цел да се изследват значими съотношения и тенденции,

несвойствени колебания и процеси в дейността му, да се определят посоките на развитие и измери влиянието на факторите, които ги обуславят, и да се предприемат оптимални управленски решения (Димитров & Андреев, 2015, стр. 31).

Настоящото изложение апробира твърдението, че в качеството на теоретико-познавателна и практикоприложна научна дейност счетоводният анализ се осъществява на база информационното осигуряване на данните за обектите на отчитане. Той се представя като допирна точка между двете основни функции на счетоводството – информационна и управленска.

От друга гледна точка извършването на счетоводен анализ е свързано с двуаспектната му същност: веднъж – в аспект на понятийната му същност като научно знание (теория) и практическа дейност, и втори път – откъм използваните методи от тях (Димитров & Андреев, 2015, стр. 33). В посочения параграф от изследването се акцентира върху използването на апробираните методи от икономическата наука за практическото прилагане на счетоводния анализ – сравнителен, структурен, коефициентен, пофакторен, индексен, статистически и графичен. Те притежават съществено значение за изследване на стопанските операции и процеси в дейността на предприятието.

В параграф 3.2. Практикоприложни аспекти на счетоводния анализ на приходите от дейността на промишлените предприятия се представят практикоприложните аспекти на счетоводния анализ на приходите, свързани с дейността на предприятието, които практически се реализират чрез сравнителния и структурния анализ на информацията от Отчета за всеобхватния доход, както и изчисляване на показателите за измерване ефективността и изпълнението на реализираните приходи,

извършените разходи и получените финансови резултати, характеризиращи изследваните обекти.

Акцентът в настоящия параграф попада върху анализ на състоянието на приходите от оперативна дейност чрез прилагане на **сравнителен и структурен методи**, като се спазва конкретна последователност от логически и математико-изчислителни процедури, които са част от богатия инструментариум на счетоводния анализ.

По-специална практическа значимост относно анализа на приходите от дейността имат разработването и прилагането на **сравнителния метод**. Изчислителните процедури са осъществявани в няколко етапа и следва да се формират дедуктивно (от общото към частното) в следната последователност:

Първо. Установява се **абсолютното изменение на приходите от оперативна дейност ($\pm\Delta\text{Прод}$)** в изследваните предприятия през текущия спрямо предходния отчетен период (Димитров & Андреев, 2015, стр. 140).

Второ. Изчислява се **Темп на изменение на приходите ($T_{инр}$)**, който изразява съотношението между размера на приходите през текущия отчетен период спрямо стойността им от предходната година. Възможно е, величината да се представи в абсолютна стойност или в процентно изразение.

Трето. Изчислява се **Темп на прираст на приходите ($T_{ппр}$)** – установява отношението между изменението на приходите ($\Delta \text{Пр}$), респ. увеличаване/намаление през изследваните отчетни периоди и стойността им за предходната година ($\Sigma\text{Пр}_0$).

Четвърто. С цел детайлизиране на счетоводния сравнителен анализ вниманието се насочва върху метрифициране на стойностните изменения на статиите за приходите от оперативна дейност (Димитров & Андреев, 2015, стр. 143). Създаваната от тях информация е определящ показател за оценяване степента на използваните ресурси от предприятията и разкрива производствените възможности на стопанските субекти за тяхното ефективно управление.

За целите на научното изследване в изложението на настоящия параграф се представя и практическото значение на **структурния метод**. Неговата същност се изразява в изчисляването на стойностните и процентните величини на структурните компоненти на всеки от анализиранияте информационни обекти (Димитров & Андреев, 2015, стр. 145). С прилагането на този метод се изчисляват относителните дялове на отделните части към общия размер през всяка текуща отчетна година спрямо предходната.

При практическото приложение на счетоводния структурен анализ изчислителните процедури първоначално се изпълняват, като се определи процентната величина на приходите по отделни групи спрямо общата им сума за изследвания период. Вниманието следва да се насочи върху анализирането на измененията на отделните статии на приходите от оперативна дейност в предприятията, обект на изследване.

Параграф 3.3. Система от показатели за метрифициране на ефективността и рентабилността на приходите от дейността на промишлените предприятия поставя акцент върху ефективността от осъществяваната дейност от икономическите субекти чрез прилагане и

използване на специално разработена система от показатели, която метрифицира резултатите от извършените процеси и характеризира финансовото състояние на стопанските субекти. В изложението на настоящия параграф могат да се предложат следните видове показатели:

Първо. Коефициент за ефективност на приходите (Кефпр), който отразява стойностния размер на извършените разходи, свързани с получаването на 1 лев приходи (Димитров & Андреев, 2015, стр. 155).

Счетоводният анализ на ефективността е възможно да се задълбочи, като се елиминира влиянието на финансовите приходи и разходи, които нямат решаващо значение за крайния финансов резултат. По този начин се определя показателят **коефициент на ефективност на приходите от оперативна дейност (Кефпрод)**, който е приоритетен за целите на настоящата разработка.

Второ. При анализ на ефективността на приходите от оперативна дейност е препоръчително да се изчисли **показателят абсолютно отклонение на Кефпрод от текущата година спрямо Кефпрод от предходната година – ($\pm$ Кефпрод)** (Тимчев, 1995, стр. 36).

Трето. Съществено значение при анализа на изложението в настоящия параграф притежава възможното детайлизиране на ефективността на приходите по отношение на получените резултати от продажбите на продукцията, стоки и услуги. За целта се изчисляват следните показатели (Гълъбов, 2008, стр. 9-10):

а) **коефициент на ефективност на приходите от продажби на продукцията (Кефпрпп)** – показва резултата от дейността на предприятието, постигнат от 1 лев реализирани приходи от продажби на продукцията;

б) **коэффициент на ефективност на приходите от продажби на стоки (Кефпрпс)** – характеризира способността на предприятието да генерира приходи от продажбите на стоки;

в) **коэффициент на ефективност на приходите от продажби на услуги (Кефпрпу)** – определя равнището на ефективност на отделните видове услуги спрямо общия размер на реализираните приходи.

Анализът на отчетната информация в настоящото изложение може да се задълбочи чрез изчисляването на следните показатели за рентабилност на приходите от продажби:

Първо. Рентабилност на приходите от продажби (Рпр) – характеризират равнището на доходност, като показват каква стойност на финансовия резултат (печалбата) е постигната с 1 лев приходи от продажби (Димитров & Андреев, 2015, стр. 151).

Второ. При анализ на стойностните измерения на рентабилността на приходите от продажби е препоръчително да се изчисли **показателят абсолютно изменение на коефициента на рентабилност на приходите от продажби от текущата година ($K_{рпр1}$) спрямо същия от предходната година ($K_{рпр0}$) – $(\pm K_{рпр})$** (Тимчев, 1995, стр. 23).

Трето. Задълбочаването на счетоводния анализ на рентабилността изисква допълнително аналитично изследване на приходите от продажби. За целта се използват следните показатели (Гълъбов, 2008, стр. 10):

а) **рентабилност на приходите от продажби на продукция ($R_{прп}$);**

б) **рентабилност на приходите от продажби на стоки ($R_{прс}$);**

в) **рентабилност на приходите от продажби на услуги ($R_{пру}$).**

Четвърто. В обхвата на анализа на системата от показатели в настоящото изложение се включва друга разновидност на коефициента на

рентабилността – **обращаемостта на активите (Коа)** (Александров, 2008, стр. 108-109).

Отчетените стойности от изчислителните процедури на представените в изложението показатели са индикатор за изследване разпределението на генерираните приходи във времеви аспект и показват степента на изпълнение на предварително планираните параметри.

Параграф 3.4. Стойностно-базиран модел за оценка дейността на промишлените предприятия акцентира върху оценката на резултатите от осъществяваната дейност на стопанските субекти, свързани с формиране на финансовия резултат като основа на общоприетите подходи за измерване на нейната ефективност. В изложението на настоящия параграф са използвани редица показатели (коефициенти), обвързани помежду си, които се комбинират и изграждат стойностно-базиран модел за крайна оценка дейността и състоянието на изследваните предприятия. Анализът е базиран на системата от показатели за определяне ефективността и рентабилността на приходите от дейността с цел постигане на цялостен, систематизиран управленски процес.

В обхвата на настоящото изследване са представени отделни групи стойностно-базирани модели, като акцентът е поставен основно върху същностните характеристики и практическата приложимост на модела **„Икономическа добавена стойност“ (Economic Value Added – EVA)**. Той се състои от два основни компонента: размер на нетната печалба и стойност на съвкупния капитал (вложения капитал) на предприятието и се определя чрез следния математически инструментариум (Друри, 2003, стр. 479):

$$EVA = NOPAT - WACC * CAPITAL_{t-1}, \text{ където:}$$

NOPAT е *нетната печалба*;

WACC – *среднопретеглената цена на капитала;*

CAPITAL_{t-1} – *стойностен размер на инвестирувания капитал в началото на периода.*

Положителният резултат отразява оставащата в предприятието стойност, с която нетната оперативна печалба превишава размера на възможните разходи за собствен и привлечен капитал. В представената формула съществува възможността, нетната печалба (NOPAT) да се замени чрез показателя рентабилност на вложения капитал. В този вид формулният апарат за определяне на EVA-модела е следният (Касърова, 2012, стр. 119):

$EVA = (ROIC - WACC) * IC$, където:

ROIC *е рентабилност на вложения капитал;*

IC – *стойностен размер на вложения капитал.*

С цел изследване влиянието на повече променливи при изчисляване на модела „Икономическа добавена стойност“ (EVA) се определя и показателят „ROIC“ чрез следния формулен апарат (Христов, 2014, стр. 68-69):

$ROIC = ROS * CAT * OIC$, където:

ROS – *рентабилност на приходите;*

CAT – *коефициент на обръщаемост на текущите активи;*

OIC – *дял на текущите активи във вложения капитал.*

Съществено значение върху практическата приложимост на модела „Икономическа добавена стойност“ (EVA) оказва изследването на показателя „Среднопретеглена цена на капитала“ (Weighted Average Cost of Capital – WACC). Изчислява се чрез следния математически инструментариум (Христов, 2014, стр. 70):

$$WACC = \frac{E}{D+E} * R_E + \frac{D}{D+E} * R_D * (1 - T), \text{ където:}$$

E – собствен капитал;

D – привлечен капитал;

R_E – цена на собствения капитал;

R_D – цена на привлеченния капитал;

T – данъчна ставка.

Възможностите за практическо апробиране на резултатите от прилагането на модела „Икономическа добавена стойност“ (EVA) за оценка дейността на „Подемкран“ АД, през периода 2012–2016 г. систематизирано могат да се представят в следната таблица:

Таблица 1

Изчисляване стойността на EVA в дейността на „Подемкран“ АД за периода 2012 – 2016 г.

Показатели	2016 г.	2015 г.	2014 г.	2013 г.	2012 г.	Изменение			
						2016/2015	2015/2014	2014/2013	2013/2012
1	2	3	4	5	6	7(2-3)	8(3-4)	9(4-5)	10(5-6)
Рентабилност на вложения капитал									
1. Рентабилност на приходите от продажби (ROS)	0,050	0,070	0,020	0,030	0,010	-0,020	0,050	-0,010	0,020
2. Коефициент на обръщаемост на текущите активи (CAT)	1,080	1,060	1,040	1,070	1,010	0,020	0,020	-0,030	0,050
3. Дял на текущите активи във вложения капитал (OIC)	0,644	0,633	0,560	0,573	0,619	0,011	0,074	-0,010	-0,046
4. Рентабилност на вложения капитал (ROIC)	0,035	0,047	0,012	0,018	0,006	-0,012	0,035	-0,007	0,012
Среднопретеглена цена на капитала									
5. Вложен капитал (IC) (в хил. лв.)	25050	23236	21655	19982	16558	1814	1581	1673	3424
6. Относителен дял на собствения капитал	0,39	0,37	0,34	0,32	0,36	0,023	0,02	0,02	-0,04
7. Относителен дял на привлечения капитал	0,61	0,63	0,67	0,68	0,64	-0,023	-0,04	0,00	0,04
8. Цена на собствения капитал (в %)	12,98%	13,26%	13,52%	13,75%	14,13%	-0,28%	-0,26%	-0,23%	-0,38%
9. Цена на привлечения капитал (в %)	5,10%	5,32%	5,58%	5,62%	5,91%	-0,22%	-0,26%	-0,04%	-0,29%
10. Данъчна ставка (в %)	10%	10%	10%	10%	10%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
11. Среднопретеглена цена на капитала (WACC) (в %)	7,86%	7,90%	8,02%	7,87%	8,53%	-0,04%	-0,13%	0,15%	-0,66%
Икономическа добавена стойност									
12. Икономическа добавена стойност (EVA) (в хил. лв.)	-1096,739	-742,7868	-1485,606	-1205,485	-1309,518	-353,9525	742,81882	-280,1208	104,03317

Източник: Авторови изчисления и Годишни финансови отчети на „Подемкран“ АД за 2012 г., 2013 г., 2014 г., 2015 г. и 2016 г.

Въз основа на резултатите от представените в таблицата емпирични данни, през периода на изследване, могат да се формулират изводи по отношение оценката на осъществяваната дейност от стопанските субекти. Установената тенденция подпомага процесите на управление и контрол върху размера на генерираните от предприятието приходи и реализираната печалба.

Получените резултати от практическото апробиране на предложения модел за оценка дейността на „Балканско ехо“ ЕООД, през периода 2012–2015 г., могат да се представят в следния табличен вид:

Таблица 2

Изчисляване стойността на EVA в дейността на „Балканско ехо“ ЕООД за периода 2012 – 2015 г.

Показатели	2015 г.	2014 г.	2013 г.	2012 г.	Изменение		
					2015/2014	2014/2013	2013/2012
1	2	3	4	5	6(2-3)	7(3-4)	8(4-5)
Рентабилност на вложения капитал							
1. Рентабилност на приходите от продажби (ROS)	0,090	0,170	0,160	0,080	-0,080	0,010	0,080
2. Коефициент на обращаемост на текущите активи (CAT)	1,110	1,660	1,810	2,010	-0,550	-0,150	-0,200
3. Дял на текущите активи във вложения капитал (OIC)	0,654	0,642	0,593	0,474	0,012	0,049	0,119
4. Рентабилност на вложения капитал (ROIC)	0,065	0,181	0,172	0,076	-0,116	0,009	0,096
Среднопретеглена цена на капитала							
5. Вложен капитал (IC) (в хил. лв.)	26317	24489	23062	18947	1828	1427	4115
6. Относителен дял на собствения капитал	0,65	0,60	0,50	0,26	0,06	0,09	0,25
7. Относителен дял на привлечения капитал	0,35	0,40	0,50	0,74	-0,06	-0,09	-0,25
8. Цена на собствения капитал (в %)	12,28%	12,36%	12,79%	13,63%	-0,08%	-0,43%	-0,84%
9. Цена на привлечения капитал (в %)	7,86%	7,29%	7,41%	15,97%	0,57%	-0,12%	-8,56%
10. Данъчна ставка (в %)	10%	10%	10%	10%	0%	0%	0%
11. Среднопретеглена цена на капитала (WACC) (в %)	10,48%	10,03%	9,75%	14,18%	0,45%	0,27%	-4,43%
Икономическа добавена стойност							
12. Икономическа добавена стойност (EVA) (в хил. лв.)	-1036,56	1981,91	1712,22	-1243,54	-3018,46	269,69	2955,76

Източник: Авторови изчисления и Годишни финансови отчети на „Балканско ехо“ ЕООД за 2012 г., 2013 г., 2014 г. и 2015 г.

В резултат на представената информация могат да се формулират конкретни изводи относно стойността на показателя EVA, въз основа на които се подобрява оптималното управление на предприятието, осъществява се контрол върху движението на парични средства и се оценява степента на постигане на предварително поставените цели.

Практическото апробиране на получените резултати в „Складова техника“ АД разкрива възможностите за метрифициране на EVA-модела за оценка дейността на предприятието и могат да се представят в следната таблица:

Таблица 3

Изчисляване стойността на EVA в дейността на „Складова техника“ АД за периода 2012 – 2016 г.

Показатели	2016 г.	2015 г.	2014 г.	2013 г.	2012 г.	Изменение			
						2016/2015	2015/2014	2014/2013	2013/2012
1	2	3	4	5	6	7(2-3)	8(3-4)	9(4-5)	10(5-6)
Рентабилност на вложения капитал									
1. Рентабилност на приходите от продажби (ROS)	-0,140	0,010	0,020	0,010	0,030	-0,150	-0,010	0,010	-0,020
2. Коефициент на обръщаемост на текущите активи (CAT)	0,520	0,620	0,810	1,400	1,540	-0,100	-0,190	-0,590	-0,140
3. Дял на текущите активи във вложения капитал (OIC)	0,612	0,627	0,604	0,712	0,748	-0,015	0,023	-0,108	-0,037
4. Рентабилност на вложения капитал (ROIC)	-0,045	0,004	0,010	0,010	0,035	-0,048	-0,006	0,000	-0,025
Среднопретеглена цена на капитала									
5. Вложен капитал (IC) (в хил. лв.)	15908	15944	16126	14416	14250	-36	-182	1710	166
6. Относителен дял на собствения капитал	0,64	0,72	0,71	0,80	0,81	-0,08	0,01	-0,08	-0,01
7. Относителен дял на привлечения капитал	0,36	0,28	0,27	0,19	0,18	0,08	0,00	0,09	0,01
8. Цена на собствения капитал (в %)	10,27%	10,32%	10,20%	10,57%	10,89%	-0,05%	0,12%	-0,37%	-0,32%
9. Цена на привлечения капитал (в %)	4,81%	4,86%	4,53%	4,13%	4,62%	-0,05%	0,33%	0,40%	-0,49%
10. Данъчна ставка (в %)	10%	10%	10%	10%	10%	0%	0%	0%	0%
11. Среднопретеглена цена на капитала (WACC) (в %)	8,15%	8,67%	8,41%	9,15%	9,57%	-0,52%	0,26%	-0,74%	-0,42%
Икономическа добавена стойност									
12. Икономическа добавена стойност (EVA) (в хил. лв.)	-2005,624	-1320,78	-1198,26	-1175,74	-871,02	-684,84	-122,52	-22,52	-304,72

Източник: Авторови изчисления и Годишни финансови отчети на „Складова техника“ АД за 2012 г., 2013 г., 2014 г., 2015 г. и 2016 г.

Въз основа на резултатите от представените в таблицата емпирични данни, през периода на изследване, могат да се формулират конкретни изводи по отношение оценката на осъществяваната от предприятието дейност. Установената тенденция позволява изграждане на система за поддържане и повишаване ефективността на бизнеса с цел извършване на ефективен контрол и стремеж към подобряване на управлението на стопанските субекти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключителната част на дисертационния труд са обобщени анализирани теоретични, нормативни и емпирични постановки и на тази основа аргументирано са формулирани изводите и резултатите от изследването на възможностите за подобряване и усъвършенстване счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия и по-конкретно на машиностроителните такива. В тази връзка обосновано е предложен инструментариум от научноизградени методи, чрез които се създава актуално и оптимално информационно осигуряване на отчетния процес на изследваните обекти.

Научната разработка не претендира за изчерпателност и пълнота по отношение на изследваната проблематика. Задълбоченото проучване на очертаните проблеми представлява само част от познанията, свързани със счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия. Постигната е в значителна степен основната цел на дисертационния труд. Очертаните в практикоприложен и теоретико-методологичен аспект възможности за оптимизиране и усъвършенстване на счетоводното отчитане и счетоводния анализ на

приходите от дейността на промишлените предприятия са основание за повишаване качеството на представяната отчетна информация. Посочените особености в настоящото изложение са предпоставка за последващо изследване в очертаната тематична област, като поставят стабилна основа за бъдещи проучвания на теорията и практиката на счетоводството и анализа на приходите в промишлените предприятия.

IV. СПРАВКА НА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Основните научни приноси на изследването в теоретико-методологичен и в практикоприложен аспект се представят по следния начин:

1. Въз основа на критико-конструктивен анализ на портфейл от авторови становища са дефинирани същностните характеристики на приходите от дейността на предприятията като отчетен обект и елемент на финансовите отчети. Очертани са основните акценти при функционалното им проявление и тяхната роля за ефективното управление на стопанските субекти.

2. След съпоставяне на постановките в приложимите счетоводни стандарти към момента (СС 18 *Приходи* и МСС 18 *Приходи*) и текстовете на МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти* се идентифицират практикоприложни проблеми при счетоводното отчитане на приходите от дейността. Аргументирано са предложени възможности за усъвършенстване и оптимизиране на отчетния процес.

3. В резултат на задълбочени теоретични изследвания и практически проучвания са очертани насоки за усъвършенстване на текущото счетоводно отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия. Акцентът се поставя върху:

- Изграждане на система от допълнителни аналитични сметки за отчитане на приходите от дейността, чрез която се предоставя

необходима, обективна и достоверна счетоводна информация с цел систематизирано представяне на количествена и качествена определеност на отчетния процес в стопанските субекти.

- Обособени са подгрупи сметки, които са носители на агрегирана счетоводна информация за текущото състояние и настъпилите изменения на приходите от дейността, в зависимост от същността, функционалното проявление и ролята на конкретните операции и процеси.

4. На базата на извършени емпирични проучвания е апробиран модел за счетоводен анализ на приходите от дейността на промишлените предприятия. Приложен е съответният инструментариум за изпълнение на счетоводния анализ чрез използването на апробираните методи от икономическата наука – сравнителен, структурен, коефициентен, пофакторен, индексен, статистически и графичен. Представената методика за счетоводен анализ може да се използва за формулиране на управленски решения с оглед оптимизиране дейността на промишлените предприятия.

5. Разработена е система от показатели за метрифициране на ефективността и рентабилността на приходите от дейността на промишлените предприятия. В резултат на логическите връзки помежду им е изграден стойностно-базиран модел за оценка дейността и състоянието на изследваните предприятия. Практическото му приложение допринася за подобряване рационалното управление на стопанските субекти, осъществява контрол върху движението на парични средства и оценява степента на постигане на предварително поставените цели.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Статии

1.1. Събев, Ив. Сравнителен анализ на критериите за признаване на приходите от дейността на предприятието в МСФО 15. // *Икономика и управление*. Благоевград, ЮУ „Неофит Рилски“, Година XI, бр. 1, 2015, с. 34-41.

1.2. Събев, Ив. Модел за счетоводна политика за признаване, оценяване и отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия. // *Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“*. Свищов, АИ „Ценов“, 2016, бр. 11, с. 390-404.

2. Научни доклади

2.1. Събев, Ив. Актуални проблеми при счетоводното признаване на приходите от дейността на предприятията. // *Правни и икономически проблеми на бизнес средата в Република България: Кръгла маса, Сборник доклади*. Свищов, АИ „Ценов“, 2015, с. 374-379.

2.2. Събев, Ив. Системный подход к бухгалтерской интерпретации выручки от деятельности предприятий. // *Сборник трудов V научно-практической конференции с международным участием: „Развитие бухгалтерского учета, анализа и аудита в современных концепциях управления“*. Судак, ИП „Корниенко А.А.“, 2016, с. 232-239.

2.3. Събев, Ив. Практико-приложни аспекти на стойностно-базиран модел за оценка дейността на предприятието. // *Статистиката като наука и практика – тенденции и съвременни измерения: Научно-практическа конференция (Свищов 20 октомври 2017 г.)*. Свищов, АИ „Ценов“, 2017, с. 427-435.

VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Долуподписаният **Иван Николаев Събев**, докторант в редовна форма на обучение към катедра „Счетоводна отчетност“ при Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов,

декларирам, че:

Дисертационният труд в общ обем от ... стандартни страници на тема: **„Усъвършенствания в счетоводното отчитане на приходите от дейността на промишлените предприятия“** представлява собствена научна продукция на автора. В него са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез съответните фигури, таблици и формулен апарат, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското право и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужди авторови мнения, както и данни. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведените научни приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина. Научните резултати, които са получени и/или публикувани от други автори, са надлежно цитирани.

м. октомври 2017 г.

Декларатор:.....

гр. Свищов

/Иван Събев/